

Hai bức huyết họa về hình tượng Bác Hồ

Huyết họa hai từ nghe thật thiêng liêng và huyền diệu chấm trên thế giới ít có, trong nước lại càng hiếm lạ. Song đã có những bức tranh vẽ bằng máu (huyết họa) xuất hiện ở Việt Nam, đã ra đời trong những thời khắc hào hùng, vĩ đại của lịch sử dân tộc. Xin trân trọng giới thiệu về hai bức tranh vẽ bằng máu của hai nghệ sĩ tạo hình: Diệp Minh Châu và Lê Duy Ứng.

Họa sĩ - nhà điêu khắc Diệp Minh Châu sinh ngày 10/2/1919 tại xã Nhơn Trạch, Tỉnh Bến Tre. Do năng khiếu mỹ thuật phát lộ từ nhỏ, lên khi còn là cậu học sinh tiểu học trường làng Diệp Minh Châu đã được bạn bè mệnh danh là “Châu vẽ”.

Trải qua năm tháng, ông được những người thầy đi trước giàu lòng nhân ái và tài năng, hướng Diệp Minh Châu theo nghiệp mỹ thuật từ những năm 1937. Đó là các họa sĩ Hoàng Tuyển, Nguyễn Thành Sinh. Ông được hai họa sĩ trên kèm cặp, chỉ bảo ban đầu và khuyến khích phải động viên thi vào Trường Mỹ thuật.

Với năng lực và quyết tâm cao, Diệp Minh Châu đã thi và đỗ đầu trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương khóa 14 (1940-1945). Ông đã nhanh chóng tiếp thu và nắm bắt những kỹ năng cùng tri thức cơ bản của nghề nghiệp.

Tốt nghiệp vào năm 1945, là lúc bối cảnh đất nước sôi sục tinh thần đấu tranh giành độc lập, ông trở về quê hương Nam Bộ tham gia phong trào cách mạng, thuộc lực lượng của mặt trận Chiến khu 8 Nam Bộ.

Là một nghệ sĩ tạo hình, đồng thời là một chiến sĩ trên mặt trận tư tưởng, văn hóa, không có điều kiện làm tượng, nghệ sĩ Diệp Minh Châu đã sáng tác tranh phản ánh ngợi ca của kháng chiến gian khổ, anh dũng chống thực dân Pháp của đồng bào miền Nam, và tổ chức trưng bày kịp thời.

Từ tấm lòng thành kính Bác Hồ vô hạn, sự ngưỡng vọng tin tưởng, hướng ra chiến khu Kháng chiến Việt Bắc thiêng liêng, nghệ sĩ Diệp Minh Châu đã xúc cảm cao độ, trong giây phút huyền diệu đó, ông đã trích lấy dòng máu đỏ ở cánh tay mình để vẽ bức tranh Bác Hồ và ba em thiếu nhi Trung, Nam, Bắc trên lụa năm 1947.

Bằng những nét phác họa nhanh về chân dung Bác Hồ, sum vầy quanh người là gương mặt ngây thơ, trong sáng của ba cháu thiếu nhi, đại diện của ba miền đất nước. Bức tranh có bố cục gọn và thoáng, nét vẽ lưu loát, linh hoạt nhưng chuẩn xác. Thần thái chân dung Bác Hồ cùng ba gương mặt thiếu nhi thật sống động, chỗ đậm, chỗ nhạt, chỗ mờ, chỗ tỏ, toát lên một tình yêu thương, triu mến và thiêng liêng. Phía bên trái bức tranh là hình một bông hoa sen cách điệu, lui xuống là những nét chấm phá như gợi hình ảnh chim phượng ẩn hiện, xòe cánh nâng đỡ những hình tượng chân dung ở trên. Ở góc trái dưới cùng của bức tranh là những dòng chữ bằng máu hiện rõ nội dung... “con xin kính dâng Cha già Hồ Chí Minh một tác phẩm sáng tác trong những phút say sưa nhất của đời con”... Và chúng ta còn biết thêm nội dung của bức điện thư do nghệ sĩ Diệp Minh Châu từ Đồng Tháp Mười gửi ra Bác Hồ ở Việt Bắc năm 1947, có ghi:

“... Vâng theo tiếng gọi của Cha, con đã đưa nghệ thuật của con nhẩy vào hàng ngũ Vệ quốc đoàn Khu Tám, Cách mạng tháng Tám mà Cha già lãnh đạo đã giải phóng cho nghệ thuật của con. Hôm nay, trong ngày vĩ đại của ngày lễ Độc lập chưa từng có ở Nam Bộ, sau khi nghe lời “Tuyên ngôn Độc lập” của Cha, lời kêu gọi thống thiết, hùng mạnh của Cha, và lời ca Hồ Chí Minh muôn năm của đoàn thiếu sinh Nam Bộ, con đã cảm xúc vô cùng và vừa khóc con vừa cắt lấy dòng máu trong cánh tay niên thiếu của con để vẽ hình Cha và hình ba em nhỏ Trung, Nam, Bắc”...

Diệp Minh Châu, Bác Hồ cùng thiếu nhi Trung - Nam - Bắc.

Huyết họa trên lụa, 1947

Tác phẩm “huyết họa” thiêng liêng trên lại được vẽ trên nền tấm lụa mà quân đội ta đánh tan quân địch và đã lấy được từ trận Giồng Dứa hồi tháng 4/1947. Bức tranh này đã được đồng chí Trần Văn Trà khu trưởng khu Tám, trưởng đoàn đại biểu Nam Bộ đầu tiên, mang ra chiến khu Việt Bắc kính trình lên Bác Hồ năm 1948. Tấm ảnh tư liệu, ta được thấy Bác Hồ năm đó, với bộ quần áo nâu giản dị, đang ngồi trên một cái ghế băng, làm bằng cây rừng, dáng Bác ngồi thư thái, ung dung, nét mặt nghiêng vui tươi, đang nói chuyện cùng với bốn chiến sĩ quây quần bên bức tranh của Diệp Minh Châu, được căng và treo bằng cái khung

hình chữ nhật đứng, rất đơn sơ, làm từ cây rừng. Đến năm 1950, nghệ sĩ Diệp Minh Châu từ Nam Bộ ra Việt Bắc, bấy giờ ông mới được gặp Bác Hồ. Ông có cơ hội và may mắn là được sống và làm việc gần Bác Hồ một thời gian (từ tháng 7 - 1951 đến tháng 7 - 1951). Đây là dịp thuận lợi để ông thực hiện nguyện vọng thiết tha của mình là nghiên cứu để vẽ tranh và nặn tượng về Bác. Hơn 30 tác phẩm thuộc các chất liệu khác nhau về hình tượng Bác Hồ kính yêu đã lần lượt ra đời, như tác phẩm Chân dung Bác, Bác Hồ câu cá bên suối Tân Trào, Quang cảnh khu Bác ở.v.v...

Năm 1951, nghệ sĩ Diệp Minh Châu được nhà nước ta cử sang nghiên cứu tiếp về mỹ thuật ở Viện hàn lâm nghệ thuật Tiệp Khắc. Ông có điều kiện trang bị thêm kiến thức và kỹ năng tạc tượng, mở rộng tầm nhìn và hiểu sâu thêm môi trường điêu khắc hoành tráng ngoài trời của Châu Âu.

Sau khi về nước, nghệ sĩ Diệp Minh Châu trực tiếp giảng dạy tại khoa điêu khắc trường Đại học Mỹ thuật Hà Nội (1957 - 1964), ông tham gia ủy viên Ban chấp hành Hội Mỹ thuật Việt Nam (1957 - 1975), rồi ủy viên Hội Mỹ thuật thành phố Hồ Chí Minh. Tuy bận rộn nhiều công việc, nghệ sĩ Diệp Minh Châu vẫn luôn sáng tác về hình tượng Bác Hồ. Ông đã cho ra đời và thành công ở nhiều tác phẩm điêu khắc về hình tượng Bác như: Chân dung Bác - thạch cao 1960, Bác Hồ đi tìm đường cứu nước - thạch cao 1965, Bác Hồ bên suối Lenin - thạch cao 1980, Bác Hồ dịch sử Đảng - Thạch cao, Bác Hồ - Lênin và các Mác - thạch cao, Bác và thiếu nhi - đúc đồng 1990, cao 3,50m. Hiện đặt tại trước Tòa thị chính thành phố Hồ Chí Minh. Chào mừng 100 năm ngày sinh của Bác năm 1990, nghệ sĩ Diệp Minh Châu đã tạc bức tượng chân dung Bác, đồ sộ bằng đá hoa cương, với chiều cao 8m, nặng 180 tấn. Xây dựng hình tượng về Bác cũng như các đề tài khác, nghệ sĩ Diệp Minh Châu bám sát tinh thần hiện thực, nhưng lại rất chủ động, cô đọng, vững vàng trong cách thể hiện. Cách tạo hình, tạo khối, cắt mảng khúc triết, có cách điệu, gây ấn tượng sống động với sự biểu cảm sâu sắc và tính nghệ thuật cao.

Nghệ sĩ Diệp Minh Châu tạ thế ngày 12/7/2002 tại thành phố Hồ Chí Minh, hưởng thọ 83 tuổi. Với gần 60 năm hoạt động nghệ thuật, nghệ sĩ Diệp Minh Châu đã để lại nhiều tác phẩm có giá trị cho đời sau, nhất là hình tượng Bác Hồ trong điêu khắc và bức tranh Bác Hồ và ba thiếu nhi Trung Nam Bắc - 1947 được vẽ bằng máu của chính tác giả lên nền lụa là một tác phẩm đặc biệt. Ông là nhà điêu khắc đầu tiên được Nhà nước ta tặng giải thưởng Hồ Chí Minh đợt I (1996) - Giải thưởng cao nhất của nhà nước về văn học, nghệ thuật.

Vào thời điểm đặc biệt của đất nước ta, thời điểm chiến dịch Hồ Chí Minh - giải phóng miền Nam, thống nhất tổ quốc, lại xuất hiện bức "Huyết hoả" - về hình tượng Bác Hồ của một họa sĩ - chiến sĩ thuộc thế hệ tiếp nối nghệ sĩ Diệp Minh Châu. Đó là tác phẩm của họa sĩ Lê Duy Ứng.

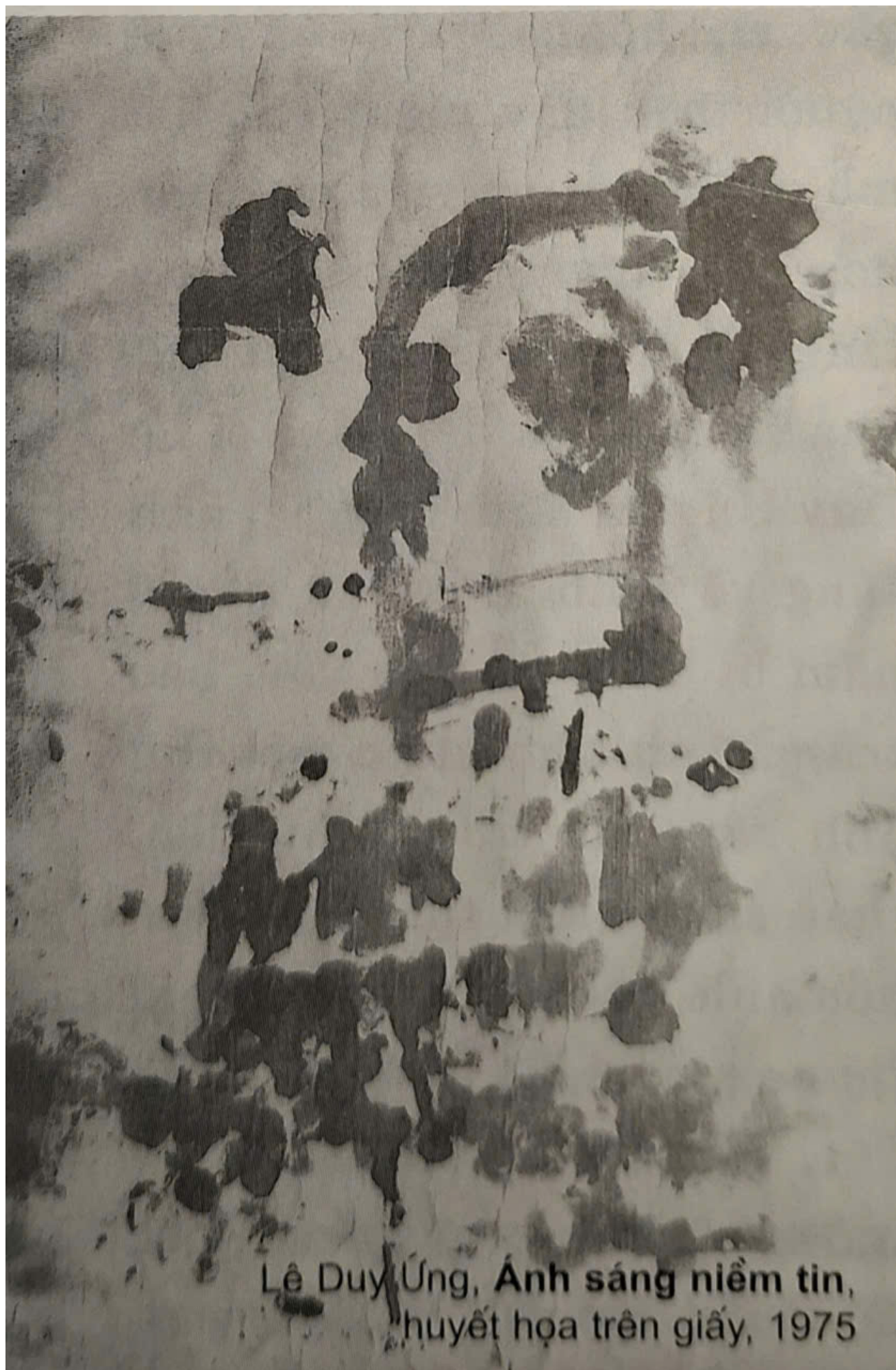
Họa sĩ Lê Duy Ứng sinh ngày 5/7/1947 tại Quảng Bình anh đang học năm thứ 3 tại trường Đại học Mỹ thuật Hà Nội, nhưng cuộc chiến tranh chống Mỹ lúc này đã đến thời điểm quyết liệt, chiến trường kêu gọi thanh niên cả nước, anh xếp bút mầu, nhập ngũ vào quân đội (tháng 9/1971) là lính trinh sát thuộc trung đoàn 101. F325. Năm 1972 anh cùng đơn vị vào chiến trường Quảng Trị, trực tiếp tham dự đánh và chốt giữ ở Thành cổ Quảng Trị vô cùng ác liệt, tại đây ngày 23/5/1972 anh được kết nạp Đảng.

Thời gian sau, Lê Duy Ứng được điều lên làm trợ lý tuyên huấn Quân đoàn 2. Ngày 11/4/1975 đơn vị được lệnh lên đường tham gia chiến dịch Hồ Chí Minh. Họa sĩ, chiến sĩ Lê Duy Ứng cùng đồng đội trong một chiếc xe tăng, có số hiệu 847 (của lữ đoàn 203, quân đoàn II) tiến đánh chiếm cơ quan đầu não của địch, cắm cờ của ta lên dinh Độc lập. Còn cách Sài Gòn 30km, thì xe tăng của anh bị trúng đạn địch, xích sắt đứt tung, anh bị nhiều mảnh đạn găm vào đầu vào mặt. Hai con mắt bị thương nặng, máu chảy tràn trề thấm vào ngực áo, một bên con ngươi bị lòi ra. Bên chân anh là một đồng đội hy sinh nằm đè lên. Những đồng đội còn sống vẫn tiếp tục chiến đấu, bắn trả về phía quân địch tiến về Sài Gòn.

Trong khoảnh khắc quyết liệt và bi tráng đó, người họa sĩ và chiến sĩ Lê Duy Ứng loé sáng luồng suy nghĩ: Phải để lại di chúc hoặc di vật về giây phút thiêng liêng này trước khi

vĩnh biệt người thân, đồng đội. Anh vội vã quờ lấy cặp vẽ mang theo. Trong cặp vẽ đó, anh đã vẽ được 19 ký họa về hình ảnh chiến đấu trên đường tiến quân. Anh sờ tìm, lấy ra một tờ giấy, đặt lên cặp, và lấy ngón tay trở làm bút, chấm vào dòng máu đỏ đang chảy tứa ra để vẽ. Anh vụt nghĩ về hình ảnh Bác Hồ, vì chiến dịch này là chiến dịch mang tên Bác. Anh thoảng nhớ tới một bài thơ nói về một chiến sĩ bị thương trên rừng núi Trường Sơn, trong phút nguy nan đến tính mạng, người chiến sĩ ấy đã dùng sức lực còn lại để khắc, vạch hình Bác Hồ lên gốc cây rừng. Bài thơ có hình ảnh đẹp, anh thích và nhớ mãi.

Thế là anh quyết định vẽ hình tượng chân dung Bác Hồ bằng máu, đổ ra từ vết thương ở chính đôi mắt mình. Phía trên chân dung Bác là hình ảnh búa liềm thuộc về Đảng và ngôi sao 5 cánh thuộc về tổ quốc. Phía dưới anh viết nhanh dòng chữ: "Ánh sáng niềm tin, con nguyện dâng người tuổi thanh xuân" rồi ký tên. Sau giây phút đó, họa sĩ - chiến sĩ Lê Duy Ứng ngã xuống và bất tỉnh trên sàn xe tăng.

Lê Duy Ứng, **Ánh sáng niềm tin**,
huyết họa trên giấy, 1975

Lê Duy Ứng, Ánh sáng niềm tin! Con nguyện dâng Người tuổi thanh xuân
Huyết họa trên giấy, 1975

Vết thương ở đầu và ở hai mắt làm chảy nhiều máu, anh bị ngất nhiều lần. Lần thứ 3 anh bị đưa vào nhà xác thuộc trạm phẫu thuật tiền phương, khát nước quá, tỉnh lại, anh bò dậy, biết mình còn sống. Đồng đội vội đưa anh ra Xuân Lộc, rồi về Phan Thiết vào ngày 29/4. Đến ngày 30/4 anh cùng đồng đội vô cùng sung sướng nghe tin chiến thắng, ta đã giải phóng hoàn toàn và chiếm được thành phố Sài Gòn, làm chủ trên khắp mặt trận miền Nam. Tiếp sau anh được ra quân y viện Nha Trang, sau 10 ngày, được đưa ra miền Bắc điều trị. Nhưng giác mạc đã hỏng, không chữa được.

Chiến dịch Hồ Chí Minh toàn thắng, đất nước thống nhất, tổ quốc trọn niềm vui sum họp. Hoà chung niềm vui, tự hào của mọi người, họa sĩ - chiến sĩ Lê Duy Ứng lặng nghe cuộc sống mới hoà bình đang vận hành sôi động quanh mình, anh khao khát giá như còn đôi mắt sáng để thấy và sáng tác về những hình sắc, về cuộc sống này. Song trước mắt anh, lúc đó chỉ là bao trùm một màn đêm đen đặc. Được sống trong sự yêu thương đùm bọc của mọi người, nhưng không khỏi có lúc anh thấy chạnh lòng, cô đơn, nuối tiếc, không còn vẽ tranh được nữa.

Anh nhớ, trong một lần đến khám lại và điều trị vết thương ở Viện quân y 108. Được các y bác sĩ động viên, khích lệ, có người bảo anh hãy thử dùng cảm giác của đôi bàn tay để nặn tượng xem có được chăng! Rồi một buổi anh đến chơi nhà một bạn làm điêu khắc ở trường Mỹ thuật, chị bạn đưa tặng anh một cục đất hoá học để anh nặn thử. Bức tượng anh nặn thử đầu tiên từ khi anh hỏng mắt, bằng cục đất hoá học, lại chính là tượng chân dung Bác Hồ.

Bức tượng tiếp theo anh cũng tạc về hình tượng Bác Hồ. Bức tượng đúc đồng bằng gỗ cao 80cm được trưng bày tại triển lãm Mỹ thuật toàn quốc năm 1980. Là một thành công đáng khích lệ về một người thương binh hỏng mắt. Tới năm 1982 sau nhiều lần trăn trở, nghiên cứu bác sĩ Nguyễn Trọng Nhân cùng đồng nghiệp viện mắt Trung ương đã tiến hành ca mổ ghép giác mạc cho Lê Duy Ứng.

Sáng ngày 5/10/1982 tất cả bác sĩ, bệnh nhân và mọi người tràn đầy niềm vui. Ca mổ ghép mắt và giác mạc cho họa sĩ - thương binh Lê Duy Ứng đã thành công, đạt kết quả vô cùng tốt đẹp. Họa sĩ Lê Duy Ứng đã nhìn thấy lại ánh sáng và hình ảnh, sau gần 8 năm bị bóng tối bủa vây, bao trùm. Anh cảm nhận một thứ ánh sáng đã từng bùng lên, thấp sáng niềm tin trong tâm hồn anh vào giây phút anh bị thương ở chiến trường khốc liệt. Đó là nguồn sáng lý tưởng từ Đảng, từ Bác Hồ, từ Tổ quốc mẹ hiền yêu kính. Anh cảm thấy mình thật hạnh phúc, được sống trong nguồn sáng thiêng liêng và nguồn sáng được chấp lên từ niềm tin, đã tiếp thêm nhiều sinh lực và tiềm năng sáng tạo, để anh tiếp tục lao vào một chặng đường sáng tạo nghệ thuật mới.

Hàng loạt tác phẩm lại ra đời, trong 140 tác phẩm điêu khắc của anh thì có tới 20 bức tượng anh tạc về hình tượng Bác Hồ, tiêu biểu như: Bác Hồ bên suối Lênin - 1980 (hiện ở Viện bảo tàng Mỹ thuật Quốc gia); Bác bắt nhịp bài ca kết đoàn (1991); Bác Hồ đi chiến dịch - 1993 (sự quán Angiêri mua); Bác Hồ thăm chiến sĩ quân khí - 1999 (Bảo tàng quân đội); Bác Hồ với chiến sĩ Giải phóng quân (1990), Bác Hồ dịch sử Đảng - 1997 (Nhà truyền thống Quảng Ninh), Bác Hồ với thiếu nhi (1985), phù điêu Bác Hồ (Bảo tàng Hồ Chí Minh). Khi Lê Duy Ứng bị thương nặng bức "Huyết họa" về hình tượng Bác Hồ của họa sĩ cùng chiếc ba lô, cặp vẽ của anh được chuyển ra Hà Nội, bàn giao cho đơn vị. Khi kiểm đồ, sờ xuống đáy ba lô mọi người lấy ra được một vật được bọc, gói rất mỏng nhưng cẩn thận, giở ra mọi người sững sốt thấy được bức chân dung Bác Hồ được vẽ bằng máu. Họa sĩ Dương Viêng cùng họa sĩ Quang Thọ lúc đó là lãnh đạo của Xưởng họa Quân đội, chứng kiến bức tranh bị gấp và nhàu. Họa sĩ Quang Thọ đã nhận đưa bồi phẳng lại. Bức "Huyết họa" ấy được trân trọng đưa vào lưu giữ ở Bảo tàng Quân đội. Đến năm 1990 nhân kỷ niệm 100 năm ngày sinh của Bác, bức tranh trên được chuyển về bảo tàng Hồ Chí Minh.

Lê Duy Ứng đã có 36 lần tổ chức triển lãm cá nhân. Dịp gần đây nhất 6/2002 anh

được "Tổ chức khiếm thị Thế giới" mời tham dự triển lãm tranh tượng ở Thụy Điển, với tiêu đề "Phía bên kia nguồn sáng". Nghệ sĩ Lê Duy Ứng gửi tham dự bức tượng gỗ, tạc hình tượng cô thanh niên xung phong cứu người thương binh trong chiến tranh. Có lẽ ở bức tượng này, anh gửi gắm tất cả tình cảm, niềm thương yêu, quý trọng vào người vợ hiện đang sống và vun đắp cho tổ ấm gia đình của anh cùng 2 người con cưng yêu. Chị chính là người con gái Hà Nội mà anh gặp ở thị trấn Đông Hà, Quảng Trị năm 1972, lúc anh chưa bị thương. Rồi anh và chị gặp lại nhau ở Hà Nội, tổ chức đám cưới vào năm 1976 khi hai con mất anh đã bị hỏng nặng.

Nghệ sĩ - Đại tá Lê Duy Ứng là thương binh nặng, hạng 1/4. Anh hiện công tác tại Viện bảo tàng lịch sử quân sự. Anh đã được tặng thưởng 8 huân chương, huy chương các loại, được tặng 7 giải thưởng về Mỹ thuật.

Hai bức "Huyết họa": hai bức tranh vẽ bằng máu của hai nghệ sĩ Diệp Minh Châu và Lê Duy Ứng đều vẽ hình tượng Bác Hồ. Hai nghệ sĩ thuộc hai thế hệ khác nhau, thuộc hai miền quê khác nhau. Hai nghệ sĩ được sinh ra cách nhau 28 năm và tác phẩm "Huyết họa" về Bác Hồ của họ cũng ra đời cách nhau đúng 28 năm. Thật là một điều vô cùng thiêng liêng, vô cùng kỳ diệu.

Họa sĩ Phạm Thanh Liêm